
ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԹՈՒՐԹԻԱՅԻ ԵՐԿԿՈՂՄ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԱՐՏԱՇԵՍ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

«Վրաստանի և Թուրքիայի հարաբերություններն իդեալական են», «Թուրքիայի հետ հարաբերությունները Վրաստանի համար ունեն կենսական նշանակություն», «Թուրքիան ընկեր է և պատուհան դեպի Եվրոպա». այս ձևակերպումները պատկանում են Վրաստանի նախկին նախագահ Միխեյիլ Սահակաշվիլիին: Վրաստանի ազգային անվտանգության հայեցակարգում առանձին հատված նվիրված է Թուրքիայի հետ հարաբերություններին, որտեղ ներկայացված տնտեսական, էներգետիկ, տրանսպորտային ծրագրերը ռազմավարական նշանակություն ունեն երկու երկրների համար: Այս հարաբերություններում կարևոր տեղ է հատկացվում նաև Թուրքիային, որպես Հյուսիս-ատլանտյան պայմանագրի կազմակերպության (այսուհետ՝ ՆԱՏՕ) անդամի¹:

Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարարությանը կից գործող «Ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոն»-ը 2012 թ. ապրիլին հրապարակեց Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարարի հեղինակած «Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության սկզբունքները և տարածաշրջանային քաղաքական համակարգումը» հայեցակարգային փաստաթուղթը: Փաստաթղթում նշվում է, որ թուրքական կողմը բազմիցս հայտարարել է համաշխարհային մակարդակի դերակատարի պարտավորությունների ստանձնման իր պատրաստակամության մասին, հատկապես տարածաշրջանում տնտեսական ճգնաժամերի և քաղաքական փոփոխությունների ժամանակ²: Կովկասը և

¹ Տե՛ս National Security Concept of Georgia, 2011, p. 20:

² Տե՛ս Dr. Ahmet DAVUTOĞLU, Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Center for Strategic Research, No. 3, April 2012:

հատկապես Հարավկովկասյան տարածաշրջանը Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության առաջնային վեկտորներից է, քանի որ Հայաստանի հետ փակ սահմանների պարագայում՝ Վրաստանը դառնում է միակ ցամաքային ճանապարհը դեպի Կովկաս, Կենտրոնական Ասիա, Կասպից ծովի էներգակիրներ և իհարկե Ռուսաստան: Այս երկու երկրները հարևաններ են նաև սևծովյան ավազանում, և երկուսն էլ անդամակցում են Սևծովյան տնտեսական համագործակցության կազմակերպությանը:

Թուրքիան և Վրաստանն այսօր իրականացնում են ռազմավարական նշանակության բազմաթիվ ծրագրեր, որոնք ընդգրկում են էներգետիկ, պաշտպանական, անվտանգության և այլ ոլորտներ:

Այս համատեքստում ներկայացնում ենք Վրաստան-Թուրքիա երկկողմ հարաբերությունների զարգացումը 1. Ռազմաքաղաքական և 2. Տնտեսական գործընկերության տեսանկյուններից:

1. ՌԱԶՄԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Երկու երկրների քաղաքական հարաբերությունները վերլուծելու համար կարելի է սկսել այս պետությունների աշխարհագրական դիրքից: Թուրքիան, ինչպես և Վրաստանն ունեն բավականին հետաքրքիր աշխարհագրական դիրք. Կովկասն ապահովում է կապը Թուրքիայի և Ասիայի միջև, մինչդեռ Բալկանյան թերակղզով Վրաստանի համար ապահովվում է ֆիզիկական կապը Եվրոպայի հետ:

Վերջին տարիներին վրաց-թուրքական երկկողմ հարաբերությունների զարգացումները արտահայտվեցին թուրքական կողմի՝ Վրաստանին վերակառուցման և քաղաքական տեսանկյունից զարգացման ուղղություններով ցուցաբերած աջակցությունով:

Թուրքիան հանդիսանում է Հյուսիս-ատլանտյան պայմանագրի կազմակերպության (այսուհետ՝ ՆԱՏՕ) անդամ պետություն, իսկ Վրաստանը ձգտում է անդամակցության: Այս համատեքստում քննարկվող և փոխադարձ հետաքրքրություն ներկայացնող հարցերի շրջանակն ավելի ընդգրկում է, քան

կարելի է պատկերացնել: Վրաստանի բարձրաստիճան պաշտոնյաները բազմիցս նշել են, որ Թուրքիան մեծ աջակցություն է ցուցաբերել Վրաստանին բանակաշինության հարցում, իսկ թուրք պաշտոնյաները բազմիցս հայտարարել են իրենց աջակցության մասին ՆԱՏՕ-ին անդամակցելու հարցում:

Երկկողմ ռազմական համագործակցությունը նպատակ ունի ինտեգրել Վրաստանին ՆԱՏՕ-ի համակարգ: Թուրքիան և ԱՄՆ-ը կատարել են ավելի քան 1 մլրդ ԱՄՆ դոլլարի ներդրում Վրաստանի Զինված ուժերում, որն ուղղված էր զինված ուժերի վարչակազմի բարեփոխումների և մարտական պատրաստության համար անհրաժեշտ պայմանների և սարքավորումների ապահովմանը: Միայն 2001 թ. Թուրքիան և Վրաստանն ստորագրել են ռազմական համագործակցության և օգնության տրամադրման երեք համաձայնագիր: Այս համագործակցության ամենավառ օրինակները Կոսովոյում վրացական զորքերի մասնակցությունն էր խաղաղապահ գործողություններին թուրքական հրամանատարության ներքո, իսկ Աֆղանստանում վրացական զորքերը ծառայում են թուրքական զինված ուժերի պատասխանատվության տակ գտնվող տարածքում: Թուրքիայում են կազմակերպվում Վրաստանի զինծառայողների ուսումնա-մարզական վարժանքները նախքան նրանց Կոսովո գործուղվելը:

Թուրքական զինված ուժերի սպաներն ակտիվ ներգրավված են վրացական բանակի մարտական պատրաստվածության գործընթացներում: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների հետ միասին Վրաստանն ու Թուրքիան ձևավորել են Կովկասյան աշխատանքային խումբը, որի գործունեության հիմնական նպատակը համագործակցության զարգացումն ու Վրաստանի Զինված Ուժերի մարտական պատրաստվածության մակարդակի բարձրացումն է, ինչի արդյունքում Թուրքիայի անմիջական մասնակցությամբ ռազմական պատրաստվածություն անցավ Կոչորիի հատուկ նշանակության բրիգադի անձնակազմը: Վրաստանի Զինված ուժերի ավելի քան 1000 զինծառայող մասնակցել է Թուրքիայում կազմակերպված վերապատրաստման դասընթացներին: Թուրքական բանակը ներգրավված է Վրաստանի տարածքում տեղակայված անհրաժեշտ կառույցների արդիականացման աշխատանքներին և վերջերս

ամբողջովին արդիականացվել է Թբիլիսիից հարավ տեղակայված Մառնեուլի ավիաբազան՝ ՆԱՏՕ-ի ստանդարտներին համապատասխան:

Վրաստանը մտադիր է խորացնել հարաբերությունները Թուրքիայի հետ նաև ռազմարդյունաբերության ոլորտում, որի մասին հայտարարվեց 2014 թ. հունվարին Թուրքիայի զինված ուժերի գլխավոր շտաբի պատվիրակության Վրաստան կատարած այցի ընթացքում: Քննարկվեցին մի շարք հարցեր, որոնք առնչվում էին տարածաշրջանում տիրող իրավիճակին՝ անվտանգության տեսանկյունից, ՆԱՏՕ-ին ինտեգրվելուն, երկկողմ համագործակցությանը և հեռանկարային ծրագրերին³:

Վրաց-թուրքական հարաբերությունների համար իսկական փորձություն եղավ 2008 թ. վրաց-օսական պատերազմը, որին մասնակից դարձավ Ռուսաստանը: Այս հակամարտության ընթացքում Թուրքիայի ուսերին մեծ ծանրություն ընկավ, քանի որ ստիպված էր որպես ՆԱՏՕ-ի անդամ երկիր պահպանել հավասարակշռությունը և՛ Վրաստանի, և՛ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների, ինչպես նաև Ռուսաստանի հետ հարաբերություններում: Վրաստանի իշխանություններին դուր չեկավ Թուրքիայի դանդաղ արձագանքը, Էրդոհանի այցը Մոսկվա, և ամենակարևորը, ինչը տարակուսանքի մեջ գցեց վրացական իշխանություններին այն էր, որ Թուրքիան փակեց ամերիկյան ռազմական նավերի մուտքը Սև ծով, որոնք շտապում էին Վրաստանին օգնության: Այս հարաբերություններում հաջորդ կնճռոտ հարցը կապված է թուրքական նավերի՝ Աբխազիա կատարվող մուտքերի հետ: Վրացական իշխանությունները բազմիցս ձերբակալել են թուրքական առևտրային նավերի անձնակազմերին Աբխազիա մուտք գործելու և ապրանքներ տեղափոխելու համար: Նման միջադեպ կատարվեց նաև 2012 թ. մայիսին, երբ վրացական իշխանությունները կրկին անգամ ձերբակալեցին երկու թուրքական նավ⁴:

Ի հավելումն վերոգրյալի՝ անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ աշխարհագրական տեսանկյունից Թուրքիան Վրաստանին դիտարկում է որպես բու-

³ Տե՛ս <http://www.apsny.ge/2014/mil/1389404159.php>:

⁴ Տե՛ս <http://www.seanews.com.tr/article/HOTN/77276/Abkhazia-Georgia-Turkish-Vessels/>:

Ֆերային գոտի Ռուսաստանի հետ, և ամեն ինչ անում է այդ գոտին ընդլայնելու կամ նախկին սահմանները պահպանելու համար:

2012 թ. հոկտեմբերին կայացած ընտրությունների արդյունքում Վրաստանում իշխանության եկավ քաղաքական նոր ուժ՝ «Վրացական երազանքը», որը ղեկավարում է Բիժինա Իվանիշվիլին: Հաշվի առնելով գործող նախագահ Մ. Սահակաշվիլու և նորընտիր վարչապետ Բ. Իվանիշվիլու միջև գոյություն ունեցող տարաձայնությունները՝ շատերը կանխատեսում էին անորոշություն նոր ձևավորված կառավարության արտաքին քաղաքականության մեջ, քանի որ վերջինս հայտնի է Ռուսաստանի հետ ունեցած իր սերտ կապերով: Թուրքիան նույնպես անհամբեր սպասում էր երաշխիքների, և թվում է դրանք ստացվեցին Բ. Իվանիշվիլու 2013 թ. փետրվարի 14-ին Թուրքիա կատարած այցի ընթացքում: Վրաստանի վարչապետին ուղեկցում էին արտաքին գործերի, պաշտպանության, էկոնոմիկայի և կայուն զարգացման, էներգետիկայի և բնական պաշարների նախարարները, ինչպես նաև պաշտոնատար այլ անձինք⁵: Այցի ընթացքում Վրաստանի վարչապետը հանդիպեց Թուրքիայի նախագահի, ազգային ժողովի խոսնակի և վարչապետի հետ⁶:

Թուրքիայի նախագահի հետ հանդիպման ընթացքում, երկուստեք սիրալիր խոսքեր փոխանակելուց և բոլոր ուղղություններով երկկողմ հարաբերությունները զարգացնելու մտադրությունը վերահաստատելուց հետո, Վրաստանի վարչապետը շնորհակալություն հայտնեց Վրաստանի տարածքային ամբողջականության նկատմամբ Թուրքիայի դիրքորոշման և հարգանքի, ինչպես նաև Վրաստանի՝ ՆԱՏՕ-ին ինտեգրվելու գործում ցուցաբերած աջակցության համար: Երկխոսության նման բարձր մակարդակը պահպանվեց նաև հաջորդ երկու հանդիպումների ընթացքում, ինչի շնորհիվ այն բնութագրվեց որպես նոր փուլ վրաց-թուրքական հարաբերություններում:

Քաղաքական երկխոսության ամրապնդման և հետագա զարգացումն ապահովելու նպատակով՝ կարևոր դերակատարություն ունեցավ 2012 թ.

⁵ Տե՛ս <http://www.newsgeorgia.ru/politics/20130214/215533521.html>:

⁶ Տե՛ս http://www.diplonews.com/intro/2013/20130218_GeorgianPMIvanishviliTurkey.php:

հունիսի 8-ի Տրապիզոնի հռչակագիրը⁷, որով արտացոլվեցին Ադրբեջանի, Վրաստանի և Թուրքիայի միջև փոխգործակցության կարևոր ուղղությունները:

Նշված հռչակագրի տրամաբանական շարունակությունը եղավ 2013 թ. մարտին Բաթումում կայացած երեք երկրների արտաքին գործերի նախարարների հանդիպումը, որի ընթացքում ստորագրվեց 2013-2015 թթ. Միջգերատեսչական համագործակցության ընդլայնմանն ուղղված պլանը, որն ընդգրկում է այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են էկոնոմիկան, էներգետիկան, ենթակառուցվածքների զարգացումը, մշակույթը և հումանիտար համագործակցությունը:

Ըստ Թուրքիայի ԱԳ նախարար Ահմեդ Դավութօղլուի՝ պլանը ենթադրում է մի շարք համատեղ ծրագրերի իրականացում, և նման հանդիպումները եզակի պլատֆորմ են երեք երկրների միջև համագործակցություն ծավալելու համար⁸:

2. ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

Թուրքիայի և Վրաստանի միջև երկկողմ առևտրատնտեսական հարաբերությունները զարգանում են բացառիկ արագությամբ և այս պարագայում թուրքական բիզնեսը մեծ ներդրումներ է կատարել և մասնակցել զարգացման տարբեր ծրագրերին: Երկկողմ առևտրատնտեսական հարաբերությունների զարգացումը պայմանավորված է նաև համապատասխան իրավապայմանագրային բազայի առկայությամբ: Թուրքիան և Վրաստանը ստորագրել են «Ազատ առևտրի» և «Կրկնակի հարկումը» բացառելու մասին համաձայնագրերը, որոնց շնորհիվ արդեն մի քանի տարի է, որ Վրաստանի թիվ 1 առևտրային գործընկերը Թուրքիան է: Թուրքիայի համար Վրաստանը զբաղեցնում է 41-րդ հորիզոնականը առևտրային գործընկերների վարկանիշային աղյուսակում: Ըստ Վրաստանի ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից հրապարակած տվյալների՝ 2011 թ. ներմուծված ապրանքների

⁷ Տե՛ս http://www.mfa.gov.tr/trabzon--declaration-of-the-ministers-of-foreign-affairs-of-the-republic-of-azerbaijan_-georgia-and-the-republic-of-turkey_-08-june-2012_-trabzon.en.mfa:

⁸ Տե՛ս <http://kavkasia.net/Georgia/2013/1364541380.php>:

ընդհանուր գումարը կազմեց 1272426.8 հազ. ԱՄՆ դոլար, արտահանումը՝ 227583.8 հազ. ԱՄՆ դոլար, իսկ բացասական սալտոն՝ 1044843 հազ. ԱՄՆ դոլար: 1997 թ. մինչև 2012 թ. 1-ին եռամսյակը Թուրքիայի ուղիղ ներդրումները Վրաստանի տնտեսությունում հաշվարկվում է 940071.3 հազ. ԱՄՆ դոլար⁹: Վրաստանն առաջարկում է նաև գրավիչ պայմաններ Թուրքիայի կապալառուների համար, ինչի արդյունքում թուրքական ընկերությունները ներկայում իրականացնում են 127 ծրագրեր 2.4 մլրդ ԱՄՆ դոլար արժողությամբ: Վրաստան կատարվող արտահանման շնորհիվ Թուրքիան, համաձայն որոշ փորձագետների կարծիքի, ստեղծեց 60 հազար աշխատատեղ: Առևտրային հարաբերությունները զարգացնում են նաև աշխատանքային միգրացիան, ինչի արդյունքում տարբեր հաշվարկներով Վրաստանից Թուրքիա արտագնա աշխատանքի է մեկնում մինչև 25 000 մարդ: Բանկային փոխանցումները մեկ տարվա համար կազմում է 30 մլն ԱՄՆ դոլար, մինչդեռ գոյություն ունի կարծիք, որ վրացիների տարեկան եկամուտը կազմում է 120-150 մլն ԱՄՆ դոլար¹⁰:

2005 թ. տվյալներով, Վրաստանում գրանցվել են թուրքական կապիտալով 100-ից ավելի ընկերություններ, որոնք ներկայացնում են հեռահաղորդակցության, վերամշակող արդյունաբերության, շինարարության, ծառայությունների մատուցման և այլ ոլորտներ:

Թուրքական առավել հայտնի ընկերություններն են Sisecam-ը (Mina Joint Stock Company-ի դուստր ձեռնարկությունը), Turcell-ը, Sener Arda Group-ը, Delta Petroleum Company-ին: Այսպես, թուրքական Sisecam-ը դարձավ ապակե տարաներ արտադրող վրացական «Մինա» ընկերության սեփականատերը և հոսքագիծը վերականգնելու նպատակով ներդրեց 40 մլն ԱՄՆ դոլար: Delta Petroleum Company ընկերությունը սպասարկում է Փոթիի նավթամբարը և արդեն իսկ կատարել է 15 մլն ԱՄՆ դոլարի ներդրում: Վրաստանում գործում են նաև թուրքական Baytur, Borova, Burc, Ustay, Zafer շինարարական ընկերությունները, որոնք իրականացրել են այնպիսի ծրագրեր, ինչպիսիք են Սուփ-

⁹ Լրացուցիչ տեղեկատվության համար այցելեք Վրաստանի ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական վեբ-կայք՝ www.geostat.ge հասցեով:

¹⁰ St'а Арчавадзе И. Грузинский рынок в тени турецкой экономики, 2012 г.

սայում նավթային տերմինալի, Քոբուլեթիում՝ ալրաղացի, վրաց-թուրքական առևտրային կենտրոնի կառուցումը և այլն: TAV&Urban ընկերության կողմից վերակառուցվել և արդիականացվել են Թբիլիսիի միջազգային և Բաթումի օդակայանները: Թուրքական կոնսորցիումը ընդհանուր առմամբ 95 մլն ԱՄՆ դոլար է ներդրել նշված օդակայանների վերակառուցման համար¹¹:

Երկկողմ առևտրատնտեսական հարաբերությունների զարգացման և գոյություն ունեցող ներուժի գնահատման համար կարևոր գործոն է բիզնես ֆորումների անցկացումը: Արդեն մի քանի տարի է հաջողությամբ կազմակերպվում է վրաց-թուրքական բիզնես ֆորումը, որին մասնակցում են 100-ից ավել ընկերություններ, որոնք մասնագիտանում են գյուղատնտեսության, սննդարդյունաբերության, զբոսաշրջության, կապի և հեռահաղորդակցության, տրանսպորտի և մատակարարման ոլորտներում:

Նման կարգի բիզնես ֆորում կազմակերպվեց 2012 թ. հունիսի 15-ին ԱՄՆ Ջարգացման միջազգային գործակալության, Սևծովյան տարածաշրջանում առևտրի և ներդրումների խթանման ՄԱԿ-ի ծրագրի, Վրաստանի առևտրա-արդյունաբերական պալատի և Թուրքիայի գործարարների և արդյունաբերողների կոնֆեդերացիայի հովանու ներքո¹²:

Թուրքական ընկերությունները հետաքրքրություն են ցուցաբերում նաև գյուղատնտեսության և զբոսաշրջության ոլորտների նկատմամբ, որտեղ հեռանկարային են համարվում մսամթերքի, կաթնամթերքի և մրգահյութերի արտադրություններին վերաբերող ծրագրերը¹³:

Քննության առնելով և վերլուծելով **էներգետիկայի ոլորտում** Թուրքիայի որդեգրած ռազմավարությունը՝ Ռազմավարական և միջազգային հետազոտությունների կենտրոնն իր կողմից պատրաստած փաստաթղթում բացահայտում է այն երեք հիմնական բաղադրիչները, որոնք անհրաժեշտ են Թուրքիային՝ տարածաշրջանի մակարդակով դերակատարություն և արևելք-

¹¹ Տե՛ս **Владимир Иванов**. Грузино-турецкие отношения: реалии и перспективы (I):

¹² Տե՛ս <http://en.trend.az/regions/scaucasus/georgia/2037538.html>:

¹³ Տե՛ս **Ашот Егиазарян**, Грузия: Структурные проблемы экономики и турецкая экономическая экспансия (1994–2007), стр. 64:

արևմուտքի ու հյուսիս-հարավի միջև կենսունակ էներգետիկ կամուրջ դառնալու համար: Դրանք են՝

1. նվազեցնել ներկրվող էներգակիրներից Թուրքիայի կախվածության մակարդակը՝ խթանելով սեփական էներգետիկ ռեսուրսների օգտագործումը (ածուխ, ածխաջրածիններ և վերականգնվող էներգիա) և ազատականացնելով շուկան:

2. տարատեսականացնել և՛ ռեսուրսները, և՛ մատակարարները, ինչպես նաև տեղափոխման ճանապարհները՝ դառնալով հիմնական տարանցիկ երկիր և էներգետիկ հանգույց էներգետիկա արտադրող և սպառող երկրների միջև:

3. ներմուծելով և հետագայում ավելացնելով միջուկային էներգետիկայի չափաբաժինը ընդհանուր էներգետիկայի ոլորտում:

Ներկայում երկրի պահանջարկի միայն 26%-ն է ապահովվում ներքին ռեսուրսներով: Ներմուծվում է սպառվող նավթամթերքի 91%-ը, բնական գազի՝ 98%-ը: Յուրաքանչյուր տարի էներգակիրների նկատմամբ պահանջարկն ավելանում է 4-5%-ով¹⁴: Այդ իսկ պատճառով Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության մեջ առանձնակի ընդգծվում է համագործակցությունն այն երկրների հետ, որոնց միջոցով հնարավոր է դառնալ, ինչպես վերը նշվեց, էներգետիկ կամուրջ, ինչպես նաև բավարարել ներքին պահանջարկը:

Վերջին ժամանակահատվածում Թուրքիան մեծ հետաքրքրություն է ցուցաբերում Վրաստանի էներգետիկ համալիրում ներդրում կատարելու նկատմամբ: Այսպես, դեռևս 2007 թ. մայիսին Վրաստանի կառավարության և թուրքական Georgian Urban Energy ընկերության միջև կնքվեց հուշագիր Փարվանա լճի մերձակայքում հիդրոէլեկտրակայանի կառուցման մասին:

2012 թ. Թուրքիայի և Վրաստանի էներգետիկայի նախարարները ստորագրեցին համաձայնագիր էլեկտրաէներգիայի անդրսահմանյան վաճառքի մասին, որով նախատեսվում է կառուցել Բորջխա-Ախալցխե 400 կՎտ-անոց էլեկտրահաղորդակցման գիծը¹⁵: Այս գծով կկապվեն Թուրքիայի և Վրաս-

¹⁴ St'u Center for Strategic & International Studies, Tuncay Babali, THE ROLE OF ENERGY IN TURKEY'S RELATIONS WITH RUSSIA AND IRAN, Ankara, March 29, 2012, p. 2:

¹⁵ St'u <http://newsgeorgia.ru/economy/20120120/214586124.html>:

տանի էներգահամակարգերը, ինչի արդյունքում էապես կմեծանա էլեկտրա-էներգիայի երկկողմ ներուժում-արտահանումը:

Թուրքական «Միմսան Գրուպ» ընկերության և վրացական արդյունաբերական խմբի միջև ստորագրվեց պայմանագիր, համաձայն որի Գարդաբանիում (Վրաստան) կկառուցվի 160 մՎտ-անոց ջերմաէլեկտրակայան և որը կգործարկվի քարածուխի հիմքի վրա: Հումքը նախատեսվում է մատակարարել Տկիբուլիից (Արևմտյան Վրաստան): Նախագծի արժեքը կազմում է 100 մլն ԱՄՆ դոլար և նախատեսվում է, որ ԶԷԿ-ը կարտադրի 1 մլրդ կՎտ/ժամ էլեկտրաէներգիա¹⁶:

Իրականացվում է նաև 500 կՎտ-անոց էլեկտրահաղորդակցման գծի կառուցման նախագիծը, որը նույնպես կապելու է Թուրքիան և Վրաստանն իրար հետ: 300 մլն եվրո ընդհանուր արժեք ունեցող ծրագիրը ֆինանսավորվում է Վրաստանի կառավարության, Եվրոպայի վերակառուցման և զարգացման, գերմանական զարգացման KFW, Եվրոպական ներդրումային բանկերի կողմից¹⁷:

2012 թ. հունվարին Վրաստան-Թուրքիա էներգետիկ խորհրդաժողովի ընթացքում տրված հարցազրույցում Վրաստանի վարչապետ Նիկա Գիլաուրին նշեց, որ երկու տարիների ընթացքում թուրքական կողմի հետ կնքվել է ավելի քան 40 պայմանագիր հիդրոկայաններ կառուցելու համար, որոնց արտադրած էլեկտրաէներգիայի մի մասը կսպառվի Վրաստանում, իսկ մյուս հատվածը կարտահանվի Թուրքիա: Ըստ Վրաստանի վարչապետի՝ հնարավոր կլինի ստեղծել 13000 նոր աշխատատեղեր, իսկ էներգետիկ ոլորտում ներդրումները կհասնեն 1 մլրդ ԱՄՆ դոլարի¹⁸:

Իր աշխարհաքաղաքական դիրքի շնորհիվ Կասպից ծովի էներգակիրների արտահանման համար Հարավային Կովկասը հիմնական տարանցիկ միջանցքն է դեպի արևմտյան սպառման շուկաներ: Երկու պետությունների ազգային շահերը, դրանց շուրջ ստեղծված իրականությունը, հետաքրքրությունների բազմակողմանիությունը և հետապնդվող խնդիրները ստեղծեցին

¹⁶ Տե՛ս http://forgeorgia.info/news_prn.asp?idnews=31076:

¹⁷ Տե՛ս <http://energotrans.com.ge/index.php?newsid=34>:

¹⁸ Տե՛ս http://www.government.gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=256&info_id=33271:

ինտեգրված համալիր, ինչի արդյունքում այս պետություններն իրականացրին էներգակիրների տեղափոխման երեք նախագիծ՝ (i) Բաքու-Սուսպա, (ii) Բաքու-Թբիլիսի-Ջեյհան նավթամուղերը և (iii) Բաքու-Թբիլիսի-Էրզրում գազատարը: Այս ծրագրերը ոչ միայն արդյունավետորեն միմյանց կապեցին Վրաստանը և Ադրբեջանը, այլև Թուրքիան, որի միջոցով դուրս եկան արևմտյան շուկա:

Հայաստանի հետ փակ սահմանների առկայությունը Թուրքիայի համար **տրանսպորտային** փոխադրումների տեսանկյունից կրկնապատկում է Վրաստանի դերը, որպես տարանցիկ երկրի, քանի որ, ինչպես վերը նշվեց, վերջինս դառնում է միակ ցամաքային ճանապարհը դեպի Կասպյան շրջան և Կենտրոնական Ասիա: Թուրքիայի հետ ունենալով ընդհանուր 114 կմ ցամաքային սահման՝ Վրաստանն ունի մեծ ներուժ իր տրանսպորտային համակարգը ընդլայնելու համար, որի մասին լավատեղյակ են ինչպես Թուրքիայում, այնպես էլ Արևմուտքում:

2007 թ. Թբիլիսիում Վրաստանի, Ադրբեջանի և Թուրքիայի միջև ստորագրվեց եռակողմ համաձայնագիր Բաքու-Թբիլիսի-Կարս երկաթգծի կառուցման մասին, համաձայն որի ծրագիրը նախատեսվում էր ավարտել 2010 թ., սակայն վրաց-օսական պատերազմի և շրջակա միջավայրի հետ կապված խնդիրների պատճառով ծրագրի ավարտը հետաձգվել է մինչև 2014 թ.: Ծրագրի ընդհանուր արժեքը կազմում է 600 մլն ԱՄՆ դոլարից ավել գումար, որից 200 մլն ԱՄՆ դոլարն Ադրբեջանը վարկի տեսքով տրամադրել է Վրաստանին իր մասի ծախսերը կատարելու նպատակով: Վարկը տրամադրվել է տարեկան 1 % տոկոսադրույքով և 25 տարի ժամկետով:

Այս ծրագիրը տնտեսական ենթատեքստից զատ ունի նաև քաղաքական ենթատեքստ, քանի որ, ադրբեջանցի պաշտոնյաների բնութագրմամբ, այն վերակենդանացնում է «Մետաքսի ճանապարհը», նպաստում Եվրոպա-Կովկաս-Ասիա տրանսպորտային միջանցքի զարգացմանը՝ դրանով իսկ խթանելով տարածաշրջանի ինտեգրմանը եվրոպական ընտանիք: Որոշ մասնագետների կարծիքով Ախալքալաք-Կարս 98 կիլոմետրանոց երկաթուղային հատվածն այն բացակայող օղակն է, որի միջոցով հնարավոր կլինի կապել Արևելք-Արևմուտք երկաթուղային միջանցքը Շանհայից մինչև Լոնդոն և հանդիսանալ ամենակարճ ճանապարհը Եվրասիական մայրցամաքում: Փոր-

ձագետների կանխատեսմամբ նախնական փուլում երկաթգիծը կտեղափոխվի մեկ միլիոն ուղևոր և 6.5 մլն տոննա ուղեբեռ, որի ծավալները մինչև 2030 թ. կհասնի երեք միլիոն ուղևորի և 17 մլն տոննա ուղեբեռի: Տարբեր հաշվարկներով երկաթգիծը տարեկան կբերի 50 մլն ԱՄՆ դոլարի եկամուտ:

Տրանսպորտի ոլորտում երկու պետությունների միջև գոյություն ունեցող համագործակցության կարևոր բաղադրիչ է նաև համագործակցությունը օդային հաղորդակցության ոլորտում: Մասնավորապես, Վրաստանի երկու օդանավակայանները՝ Թբիլիսիի և Բաթումի, շահագործվում է «TAV Airports Holding»-ի կողմից, որը Թուրքիայի առաջադեմ օպերատորներից է:

2005 թ. Վրաստանի տնտեսական զարգացման նախարարությունը, լուծարելով պայմանագիրը թուրքական «Չելեբի» ընկերության հետ, մեկ այլ պայմանագիր ստորագրեց թուրքական «TAV» և «Urbanas» ընկերությունների հետ, քանի որ նախորդը չէր կատարել ստանձնած պարտավորությունները: Ըստ պայմանագրի՝ ընկերությունները պարտավորվում են կառուցել նոր միջազգային օդակայան Թբիլիսիում, ինչպես նաև արդիականացնել և վերակառուցել Բաթումինը: Թբիլիսիի նոր օդակայանի ընդհանուր արժեքը գնահատվել է 62 մլն ԱՄՆ դոլար, իսկ Բաթումի օդակայանի վերակառուցումը և արդիականացումը կազմել է 15 մլն ԱՄՆ դոլար: Վրացական կողմը կարող է նաև նշված ընկերություններից պահանջել լրացուցիչ 18 մլն ԱՄՆ դոլարի լրացուցիչ ներդրում նոր տեխնոլոգիաների ներդրման նպատակով:

Վրաստանն ու Թուրքիան ստորագրել են նաև համաձայնագիր Բաթումի օդակայանի համատեղ օգտագործման մասին, ինչի արդյունքում վերջինս ընդգրկվել է Թուրքիայի ներքին թռիչքների ցանցում¹⁹:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

1. Թուրքիայի և Վրաստանի միջև հարաբերությունները երկու երկրների համար ունեն բարձր ռազմավարական նշանակություն և երկու երկրների բարձրաստիճան ղեկավարությունները կգործադրեն բոլոր հնարավոր ջանքերը:

¹⁹ Տե՛ս <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/81341/>:

քերը այդ մակարդակը պահպանելու համար՝ անկախ քաղաքական ուժերի հարաբերակցությունների փոփոխությունից:

2. Թուրքիան գործադրելու է բոլոր հնարավոր ջանքերը Վրաստանի մոտը ՆԱՏՕ ապահովելու համար, քանի որ աշխարհագրական տեսանկյունից Թուրքիան Վրաստանին դիտարկում է որպես բուֆերային գոտի Ռուսաստանի հետ և ամեն ինչ անում է այդ գոտին ընդլայնելու կամ նախկին սահմանները պահպանելու համար: Միևնույն ժամանակ, Վրաստանի ՆԱՏՕ-ին անդամակցությունը հնարավորություն է տալիս Թուրքիային արդեն անմիջական մասնակցություն ունենալ իր դաշնակցի պաշտպանությանը:

3. Տնտեսության տեսանկյունից Թուրքիան հետևողական և ծրագրավորված քաղաքականություն է վարում վրացական շուկան գրավելու և վերջինս իր հսկողության ներքո պահելու ուղղությամբ: Թուրքական կապիտալը գտնվում է հնարավորինս բարձր պաշտպանության ներքո, և իրականացվում են հետևողական քայլերը երկու երկրների ենթակառուցվածքներն ինտեգրելու ուղղությամբ՝ յուրաքանչյուրը ելնելով իր տնտեսական շահերից և ներքին պահանջարկից, ինչի արդյունքում թուրքական կապիտալն առաջին հերթին գրավիչ է դարձել նաև Վրաստանի քաղաքական էլիտայի համար, որտեղ նկատվում են սերտաճման միտումներ:

4. Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունն ուղղված է տարածաշրջանում եռապետության ստեղծմանը, որտեղ ոչ պակաս դերակատարություն կունենա նաև Ադրբեյջանը:

Բանալի բաներ - Վրաստան, Թուրքիա, երկկողմ հարաբերություններ:

О ДВУСТОРОННИХ ОТНОШЕНИЯХ МЕЖДУ ГРУЗИЕЙ И ТУРЦИЕЙ

АРТАШЕС АРАКЕЛЯН

Двусторонние отношения между Турцией и Грузией имеют стратегическое значение для обоих государств, и высокопоставленные руководители двух стран приложат все возможные усилия для сохранения данного уровня, несмотря на изменения соотношения политических сил.

Турция будет прилагать все вероятные усилия для обеспечения членства Грузии в НАТО, так как с географической точки зрения Турция рассматривает Грузию как буферную зону с Россией и, исходя из этого, будет использовать все возможности для расширения этих границ или сохранения прежних. Одновременно, в случае членства Грузии в НАТО, Турция сможет непосредственно участвовать в организации обороны своего союзника.

С экономической точки зрения Турция ведет последовательную и запланированную политику для завоевания грузинского рынка и контроля над последним. Турецкий капитал находится под высоким уровнем защиты, и делаются последовательные шаги для интегрирования инфраструктур двух государств, исходя из собственных экономических интересов и внутренних потребностей. В результате турецкий капитал стал привлекательным и для политической элиты Грузии, где наблюдаются тенденции сращивания.

Внешняя политика Турции направлена на создание «триумвирата» в регионе, где немаловажную роль будет играть Азербайджан.

Ключевые слова - Грузия, Турция, двусторонние отношения.

ON BILATERAL RELATIONS BETWEEN GEORGIA AND TURKEY

ARTASHES ARAKELYAN

1. The bilateral relations between Turkey and Georgia are of strategic significance for both. The high-ranking government officials will make every possible effort to keep these high level relations regardless of the changes that may occur between political powers.

2. Turkey will do its best to ensure the membership of Georgia in NATO. As mentioned, Georgia (from geographical point of view) is considered as a buffer zone between Turkey and Russia and Turkey makes every effort to expand or keep the existing boundaries of this zone. Furthermore, the membership of Georgia to NATO will directly allow Turkey to participate in the defense of its ally.

3. Turkey is carrying out a consistent and programmed policy to win the Georgian market and keep it under its own control. The Turkish financial capital is under high protection. A consistent policy is carried out to integrate the infrastructures of both countries into each other depending upon the economic interests and internal market demands of each. Consequently, the Turkish financial capital has become attractive for the Georgian political power elite and economic integration tendencies are observed.

4. The foreign policy of Turkey is directed at the creation of a triumvirate in the region, where an effective role is kept for Azerbaijan.

Key words - Georgia, Turkey, Bilateral Relations.